

DEBRECZEN

POLITIKAI ÉS KÖZGAZDASZATI HIRLAP.

A debreczeni-vidéki „függetlenségi párt” közlönye.

Megjelen hetenkint ötször: hétfőn, kedden, szerdán, csütörtökön és szombaton.

Előfizetési árak:

Helyben és postán küldve
Egy évre 10 frt. Negyed évre 5 frt 50 kr.
Fél évre 5 „. Egyes szám — „ 5 „
Előfizetési pénz minden közlemény:
főpíacra, VECSEY-ház, földszint a szer-
kesztőségbe bérmentve küldendő.

Előfizethetni helyben:
TELEGDI K. LAJOS és ifj. CSÁTHY
KAROLY könyvkereskedésében és a
szerkesztőségben. Egyébként a postahíva-
talok útján.

Hirdetési díj:

Négy hasábos petit sorért 5 kr.
Nagyobb terjedelmű, mint szintén több
izbeli hirdetések, alkü szerint s
legolcsóbb árért.
Bélyegdíj: minden beiktatásért külön
30 kr.
„Nyilt-tér”-en megjelenő közlemény
minden petit sora 15 kr.
Négy vagy bémmentetlenül beküldött
késiratok nem vétetnek tekintetbe. —
Ugyasintán kéziratok nem adhatók
vissza.

A zsinat.

Reménységgel néztünk a zsinati tárgyalások elé s örömmel kiáltott Debreczen polgársága a zsinati atyák elé: „Isten hozott”. Reménységgel néztünk a zsinati tárgyalások elé, mert azt hittük, hogy önkormányzati jogaink legalább ezen az egy téren ha nem szélesbítettnek is, de legalább nem csonkítottak.

Fájdalommal kell beösmernünk, hogy reményünkben keserűen csalódtunk.

A ma lezajlott, általunk még képzelnünk sem tudott jelenetnek hű leírását olvasóink alább találják. Tartózkodunk mély fájdalomunkban s az első benyomásnak-kínzó hatása alatt felőle íteletet mondani, csak azt jelentjük ki, hogy mi reformált egyházunk jövője felel azért kétségbe nem esünk, mert nem feledhetjük azon elszánt és kitartó küzdelmet, melyet jogaink védelme mellett a kisebbség folytatott, és mert elvégtére is voltak a zsinati atyák közül heten, kik nem vonultak el, hanem szavazataikkal bátran tiltakoztak.

Kevés ugyan az ő számuk, de a véletlen úgy akarta, hogy ők is heten legyenek, mint heten voltak azon országgyűlési képviselők, kik az 1867-ki közösügyi törvények ellen bátran tiltakozva a függetlenségi pártot megalapították.

Hisszük, hogy mint a függetlenségi párt, ily kevés számból már nagyobb lett, úgy ők sem maradnak heten, sőt bátran kijelentjük, mert tudjuk, hogy a reformált egyház tagjainak túlnyomó nagy része velök van, és velök marad.

A jövő Isten kezében. Az istenben bizodalom sziveinkben van!

Kiket válasszunk lelkészekké?

Az aprólékos manővereknek egy példány fekszik előttünk egy levélalakban nyomtatott röpirat, aláírva ez olvasható: „A debreczeni ref. egyház több választó polgára”, felíve pedig „Kit válasszunk lelkészekké?” — Kik legyenek ezek a több választó polgárok, bizonyossággal nem tudatik, mindenestre méltó okuk lehet a névtelenség homályába rejtőzni.

Nálunk eddig nem nem divatos, de elég praktikus eljárásnak látszik behajigálni az udvarokra darab papirokat, legalább amit szemben restelne az ember elmondani, az életelen papir elmondja szépen csendesen.

Miért szólunk mi e röpiratról? Mert telve van hamisságokkal, s ezen alapokon reményli célját elérni.

A félrevezetési szándékot pedig induljon az ki bárhonnán, bármi célra, le kell álcázni.

Mindenek előtt alakoskodás rejlik magában a bevezetésben, midőn azt beszéli, hogy nem kell politikai pártállásra tekinteni a papválasztás-

nál. Mintha bizony volna jelölt, kit azért, mert egyik vagy másik párt-hoz tartozik, akarnának megválasztani a választó polgárok?!

„Nekünk — mondja a röpirat — midőn lelkészt választunk, arra kell tekintenünk: melyik lelkészben találunk szilárdabb jellemet, nagyobb mérvű tudományos képzettséget, különösen pedig a theologiai tudományokban való jártasságot”, mert, mondja tovább „apáink e lelkéket soha sem tévesztették szem elől, midőn lelkészt választottak, különösen figyelembe vették a lelkész tudományos képzettségét, mert úgy voltak meggyőződve, hogy csak tudós lelkész felügyelete alatt virágozhatnak az itt létező nagyhirű kollégium.” Ezután példákat hoz fel, hivatkozik rá, hogy Révész Imre is a tanári székéből választatott s azért válasszák meg Tóth Sámuel és Dávidházi urakat papnak, mert e két férfit van hivatva egyedül pótolni a rendkívüli veszteséget. Boldog isten! az áltatásnak és hamis felfogásnak milyen tömkelege!

Maga azon állítás, hogy azért válasszassék meg Tóth Sámuel, hogy a főiskola gyarlóságát emelje, kaczagásra indító gyarlóság. Hogyan lehetne Tóth Sámuel mint pap inkább előnyére az iskolának, mint most, midőn tanár?! Ha az iskolának jeles emberre van szüksége és Tóth Sámuel jeles ember — amint hogy kétséggel elismerjük — úgy mint tanár sokkal inkább van hivatva jelen helyzetében az iskola érdekében működni, mintha az iskolai előadó székétől elvonatván, a templomi szószékbe helyeztetik. Azonban míg ez a felfogás gyarlóságánál fogva kaczagtató, addig az a hivatkozás Révész Imrére bosszantó. Miben vélik a „több lelkész-választó polgár” urak Révész Imréhez hasonlónak az ő különben igen tiszteltreméltó jelöltjeiket, jellemzilárdságban talán? A választó polgárság olvashatta lapunkból, kik harcizoltak egyházunk szent jogai mellett. A Tóth Sámuel és Dávidházi urak neveit hiába keressük azok között, de igenis ott vannak azoknak táborában, kik kényre kedvre hajlandók az államhatalomnak kiszolgáltatni egyházunk és iskoláinkat a jogok biztos sánczai közül. Nem kételkedünk, hogy a két tiszteltreméltó férfi belső meggyőződésből szavazott a többséggel, de akkor is tiltakozunk, hogy jellemzilárdság dolgában Révész Imrével hasonlításának össze, mert Révész Imre nem ismerte az alkuvást a jogok terén, annyival inkább nem az olyan hamari alkuvást és átváltozást. — Ne olyan kézzelfoghatóan, olyan vastagon „több választó polgár urak!” Ki mást megakar csalni, magát, saját lelkét csalja meg.

Azon kérdésre már, hogy kit válasszunk papnak a holnapi napon, egyszerűen mi is azt feleljük: vá-

lasszunk meg azt a ki jellemzilárdsága, tudomány, — egyháza iránti szeretete és lelkesedése által kiválik, ki nem riad vissza a küzdelemtől, ha arra van szükség. S ha már valaki figyelemmel kísérte a jelen zsinat lefolyását, elvashatta lapunkból az elmondott beszédek hű vázlatát, önként ajakára fog jönni a név: Kiss Albert nevére. Mi nem dicsérjük őt, dicséri multja, dicséri jelene.

— Kossuth levele. Az a bizottság, mely a végből alakult, hogy a Kossuth 80-ik születésnapjára készült emlékalbum átadásának módját megállapítsa, e tárgyban nagy hazánkfiához Turinba levelet intézett. Kossuth Lajos válasza e levélre legközelebb érkezett meg. Helfy Ignácot kéri meg, hogy az albumot nevében vegye át.

— A háboru. Az angolok tegnapelőtt megszállották Kairót, Egyiptom fővárosát, Arabi hadserege megsemmisítve, szétszórva, az angol csapatoknak nincs senki, a ki utjába állna.

— Kállay közös pénzügyminiszter befejezte boszniai útját. E hó 19-én Triszebe érkezik, onnan Bécsbe megy s e hó 24-én Budapestre jön, ahol a közös miniszteri tanácskozásek lesznek.

— Kossuth Lajos levelét, melyet Szana Tamáshoz, a Petőfi-társaság titkárához intézett, s mely a magyar iródelom mai viszonyairól szól, vasárnap délelőtt fogják felolvasni a Petőfi társaság felolvasó ülésén, a m. t. akadémia termében.

Hegedüs László beszéde.

Igértünkhez képest közöljük Hegedüs László zsinati képviselő s a kisebbségi vélemény egyik beadójának nagy hatást keltett beszédét a zsinat csütörtöki ülésén a következőkben:

Hegedüs László. Midőn olvastam azon leiratot, melyet az államkormány, illetőleg a vallás- és közoktatásügyi miniszter ur a felség nevében a zsinathoz intézett, mindenen előtt magamra kellett gondolnom. Beteljesedett, amitől tartottam s aminek mindjárt az előkészítő conventen határozott kifejezést adtam: megnyitottuk az egyház kapuját, hogy azon bejőjön az államhatalom, mint egyházi törvényhozásunknak egyik factora, erősebb és hatalmasabb mindnyájunknál, de mégis szerencsére nem erősebb a protestáns keresztény lelkiismereténél. Ezért ellenzem én ez idő szerint a zsinattartást, nem mint ilyet, mert én is a zsinat presbyteri alkotmány elvét vallom, s ennek fejlődésén munkálkodtam szerény tehetségem szerint évtizedeken keresztül s ezt védelmeztem a veszély idején. Ellenzem a zsinattartást azon közjogi alapon, mely az 179¹/₁ vallásügyi törvényben le van véve, s azon korlátok között, melyeket az egyházi törvényhozásunk elé állit; mert én a legfőbb felügyeleti hatalomból nem tudom kivonni azt, de mint protestáns keresztény nem is engedhetem meg azon elvet, hogy a királyi felség épen oly factora lenne egyházi törvényhozásunknak, mint a világi törvényhozásnak.

Elismerem én, hogy az 179¹/₁-ki vallásügyi törvény annak idejében az annyit

zaklatott reformált egyháznak bizonyos megnyugvást szerzett, de azt is tudom, hogy ezen törvény azon kornak felfogását és jellemet hordja magán. Elismerem azt is, hogy ezen vallásügyi törvény, egyházunk és iskoláinkra nézve bizonyos autonómiát biztosított, de nem biztosította azon teljes önkormányzati jogot, melyet a békekötések s az azokat beczikkelyező törvények s az élet megadott meg ott is, ahol a nemzeti fejedelmek nemcsak védői, hanem gyámolói és fentartói voltak az iskoláknak; nem biztosította azon autonómiát, melyet az erdélyországi 1790-ki törvény az erdélyi reformált egyháznak teljes épességében meghagyott. Épen azért álméltósággal hallottam, midőn egyik tudós barátom s zsinati képviselő társam azt mondotta: „egyházunk azon tagjai, kik az 179¹/₁ XXVI. törvényczikk alkotásába befojlytak, nemcsak jó protestánsok, hanem jó hazafiak is voltak; mert mik egyrészlől biztosították egyházunk és iskoláink autonómiáját, másrészlől megőrizték az állam és törvényhozás részére egy a legfőbb felügyelet, miként a közoktatás rendezésének jogát. Ha más valaki mondja ezt, azt mondtam volna; járatlan a történelemben, de ő igen jól ismeri ezen törvény keletkezésének körülményeit és vajadásait, tudja miképen jött be a törvénybe amaz ismeretes két záradék; azt is jól tudja, hogy épen ez azon vitás ter, a melyen miként a multban, úgy jelenben is, oly sokszor állt egymással szemben az államkormány és az egyház; azért vagy elhagyta őt egy pillanatra emlekezete, vagy elragadta az öröm.

De azt kérdezhetné valaki: mikor jött volna el a zsinattartásnak alkalmas ideje? — akkor, midőn előbb vagy később, de megalkotta vala az országgyűlés törvényhozása azon vallásügyi törvényt, amelyet mi is többször követeltünk, amely mig egyrészlől az állam és egyház, ugy másrészlől a vallásfelekezetek közötti jogviszonyt az 1848 XX. törvényczikkben kifejezett jogegyenlőség és méltanyosság alapján pozitív törvényvel meghatározta volna. Hogy ezen törvény magasabb állapponra helyezkednék és a legfőbb felügyeleti jogát a kellő mértékre szállítaná alá, szemben az egyház törvényhozásával, arra mar eleve zálogul szolgálhat azon vallásügyi törvény, amely már a közelmultban az országgyűlésnek benyújtott.

De ami megtörtént, azt nem lehet többé meg nem történné tenni, s a baj megvan, amit még azoknak is el kell ismerniök, akik bizonyos megnyugvással fogadják a leiratot. Épenazért lehet e csudákozni azon, ha én újra felteszem azon kérdést: megnyugvással fogadhatja e a zsinat a leiratnak ezen kijelentését: nem lehet helyesebbi azt, hogy az alkotmányozó zsinat a közoktatás ügyét is oly szoros összefüggésbe hozta az egyházi alkotmányval és szervezettel, hogy annak lényeges és elmaradhatlan kiegészítő részévé tette, s mindjárt az átalános határozatok közt kimondotta, hogy a reformált egyház alsó és felső iskolái... mindenestől az egyház testéhez tartoznak s az egyházi hatóságok alatt állanak, s ezt csak ugy erősíthetné meg, ha beiktattatnak ezen szavak a törvény szövegébe: „a hazai törvények intézkedéseinek épességben tartásával.” Kérdem továbbá, talál e kellő biztosítékot a zsinat a leirat azon kijelentését, hogy a reformált felekezet iskolatartási jogát nem lehet kétségbevonni, mert azt törvények biztosítják, de másrészlől a legfőbb felügyeleti hatalom és az iskolatgy rendezésének jogkörét oly mérvben akarja kiterjeszteni, hogy végre is nem marad fen részünkre más, mint az iskolatartásnak nem joga, hanem terhe és kötelezettsége. Kérdem végre, helyesli e azon álláspontot s magának valija e most is azon elveket, nézeteket, amelyeket épen legközelebb is a zsinat megbízásából az egyház főgondnokai és püspökei a kormányhoz

szavazást... Hivatásos kritika... A zsinati... Debreczen polgársága... Képzelnünk... Hű leírását... Tartózkodunk... Hisszük, hogy... Kiket válasszunk... Az aprólékos... Nálunk eddig... Miért szólunk... Mert telve... A félrevezetési... Mindenek előtt... Azon kérdésre... Elismerem én...

és az országgyűléshez benyújtott petíciójukban és memorandumokban elfoglaltak és kifejeztek. Ha ama kérdésekre nem mel, ez utóbbira igen nem kell felelni, aminthogy másképp nem is lehet, kérdem végre: megnyugvással fogadhatja-e a tisztelt zsinat a feliratnak, ama követelését, hogy a bemutatott alkotmányozási munkálatból az iskolákról szóló egész második fejezetet különítse el, s annak idején, tehát bizonytalan időben külön terjessze fel.

Ezért nyújtottuk mi be határozati javaslatunkat, szemben a bizottság többségének határozati javaslatával, mert mi nem látjuk magunkat kellőleg biztosítva azáltal, ha — amint a többség felirata akarja — az alkotmányos törvénybe beigtatjuk az 1790/1. ki alaptörvényt; még kevésbé, ha akár a leirat által követelt ezen szavak: „a hazai törvények intézkedéseinek”, akár amint a bizottsági többség akarja „az alkotmányos uton létrejött hazai törvények intézkedéseinek” epségben tartásával, mert amint az 1790/1. ki törvény meggyengítette az eiebbeni törvényeket, úgy az országgyűlés jövőendő alkotásai is meggyengíthetik a most alaptörvénynek nevezett 1790/1. ki törvényt.

— Mi nem firkésszük a kormány intencióit, nekünk azokat nem kell a sorok között olvasni, azok nyíltan állanak előttünk, azokat ő maga is világosan kifejezte. Hiszen épen az 1790/1. ki törvények ama két ismeretes záradéka az, amely fellett a vita foly. A kormány a főfelügyeleti hatalom jogkörét a mi iskoláinkra nézve is azon határig akarja kiterjeszteni, hogy azokban a tankerületi főgazdátok, ha nem oly tejbatalommal is, mint a kormány iskoláiban, de mégis igen határozott kormánybiztosi minőségben időről-időre megjelennek, a törvényjavaslatban kifejezett oly határozott utasítással, amelyről már eleve elmondhatjuk, hogy az sok sajnálatos félreértésnek és összeütközésnek szolgálat alapul, mi ellenben ma is elegendőnek tartjuk a főfelügyelet gyakorlásának azon törvényes módját és mértéket, amelyet épen maga a királyi felség 1818-ban inaugurált, midőn leiratában a helytartótanács által tudtára adta a két evangélicus felekezethez, hogy iskoláikat szabadon rendezhetik és kormányozhatják, csak azt kötötte ki magának, hogy iskoláinkról kimerítő tudósítást küldjünk fel évenként kétszer, a helytartótanács utján. Ez a főfelügyeleti jog gyakorlásának azon jogos módja, amely mind e mai napig életben maradt, s mi, amint magunkra nézve megnyugvást, úgy az államra nézve kellő garantíát latunk azon iskolai hatóságokban, amelyek épen ezen zsinati iskolai törvény által akartunk szervezni. Ami a coordinatio litterariae institutionist illeti, a kormány nem elégszik meg azzal, hogy a törvényben ki legyen fejezve mi egyik vagy másik iskolának feladata, melyek azon tantárgyak, melyeket ezen feladat megoldása érdekében szükségesképen minden iskolában tanítani kell, s a cél, amit ezen tantárgyak által el kell érni, valamint az évfolyamok és osztályok száma, hanem a miniszter részére tartja fel azon jogot, hogy ő határozza meg időről-időre az osztályonként tanítandó tantárgyak egész terjedelmét és mértékét, ő emelje avagy szálítsa alá azon mértéket, amelyet minden iskolának meg kell ütni, s csak ezen kereten belül kiegészítheti el az egyházi hatóság iskolai részére tantervezet és tantervet. Mi ellenben a coordinatio litterariae institutionist úgy értelmezzük, amint azt úgy 1791-ben, miként 1827-ben kiküldött országos bizottságok értelmezték, amelyeknek feladata volt a köznevelés és oktatás alapelveit meghatározni, s azt kérjük, mi marad fel az iskolatartó felekezeti hatóságok számára, ha a miniszter épen azt tartja fel magának, ami épen a tantervnek lényegét alkotja. De hát tulajdonképen mi is az, amit mi megerősíteni kérünk? az csak azon keret, amelyben mi részünkről azokat igittatuk be, amelyek már vagy az országos törvénybe, vagy a köznevelési törvénybe, vagy a miniszter törvényjavaslatába foglaltatnak be, sőt azon teendők, melyeket a legfőbb felügyelet érdekében teljesítenünk kell, mondhatni a törvényjavaslatból csaknem szószertint vannak átveve.

Ismerem t. zsinat korunk azon törekvését, hogy a nevelés és oktatásügyet minden jogával és kötelességével együtt, az állam és annak törvényhozása vegye át, s ez egy nagy elv melynek megvan a maga jogosultsága, sőt közelebb ezen elv Magyarország specialis viszonyai közt nagyon indokolt lehet; de nem arról van szó. Az állam és törvényhozása még mindig a történeti alapon áll s azon elvet valija, melyet 1868-ban kimondott, midőn a népoktatás ügyét szervezte, hogy isko-

lákat nemcsak az államnak, felekezeteinek, hanem társulatoknak, sőt egyeseknek is van joga tartani; azért én, legyek bármilyen radicalis gondolkozású, mint protestáns, a törvényhozás által elismert alapon kell megítélnem a kormány által benyújtott, avagy benyújtandó törvényjavaslatot, mondjadak bár reactionariusnak, mint ezt már megtették. Megengedem azt is, hogy eljő az idő, midőn az iskola az egyház kebeléről leválik, de nem úgy, mint pücoza, mely tele szivta magát vérel az egyház testén, amint azt tisztelt barátom Dobos János mondá, de amit én úgy veszek, mint az ő humoros elméjének felvillanását; s nem is oly czéloból, amint szinte ő mondá, hogy az állam és iskola fojtogassák egymást, — de hát, mint mondám nem erről van ma szó.

Ami engem illet, én abban sem látok valami nagy veszélyt, ha a zsinati munkálatok általában letétetnének, mert én nem tápláltam soha, ma sem táplálom azon vérmes reményt, amelylyel sokan a zsinat elé néztek, s amelynek teljesedését a zsinati törvényektől várják. Kijelentem azt is, hogy én azt abajtottam, s czéloból is csak azt tartottam volna, ha az iskolákra vonatkozó általános határozatok igittattak volna be az egyházkormány szervezetébe, a részletesen kidolgozott szabályzat pedig adatot volna át a megalkotandó konventnek, de a zsinat bölcsesége másképp akarta, sőt általában nagy súlyt fektetett arra, hogy a zsinat által kidolgozott iskolai törvények megerősítenek. Ha valaki megütköznek kijelentésemnek első részében, attól azt kérdem, megakasztotta-e az egyház és iskola fejlődését, hogy a budai zsinat törvényei nem erősítették meg. Hasonlítsa össze bár ki is az egyháznak akkori állapotát a maival s látni fogja, hogy a consistorialis rendszer miképen alakult át idővel lassanként presbyteri rendszerre, s az ugynevezett világiak és lelkészek közti rideg feszültség testvéries szép viszonyra. Avagy hasonlítsa össze az iskolák azon korbeli állapotát a mai állapottal, s látni fogja, hogy ahol akkor 2-3 tanár működött, ma 20-25 tanár működik, ha nem fényes, de mindenesetre tisztességes dotatióval; s ami az iskola benső szellemi fejlődését illeti, a haladás óriási. Mi nem szüntünk meg iskoláinkat reformálni s szegény nélkül állhattunk s állhatunk meg a világ előtt, habar úgy látszik, hogy sokan elfeledték azon nagy szolgálatakat, amelyek iskoláink századokon keresztül a civilizációnak, a nemzetiségnek, a tudományos művelődésnek tettek, hanem sarral dobálóznak, sőt még maga a miniszter is nem átalotta törvényjavaslatának indokolásában iskoláinkat refugium asinorumnak nevezni. Mi nem állítjuk, hogy iskoláinknak ne volnának hiányai, hiszen a zsinat ezen általa alkotott iskolatörvényvel is iskoláink reformját és javítását akarta eszközölni, de azt is kénytelenek vagyunk kimondani, hogy azon iskoláknak is, amelyek a tankerületi főgazdátok vezetése alatt állanak van mit ajtajok előtt seperni. Ezzel összefüggésben batorokodom egy konkrét példát felhozni: ugyan kérdem, melyik azon királyilag megerősített egyházi törvény, mely feljogosította a testvér evangélicus felekezethez, hogy szervezetébe igittassa az egyetemes értekezletet (konvent), mely megőrizte azon egyháznak egységét s felruházta azon képességgel, hogy egyháznak és iskoláinak anyagi és szellemi ügyeit oly bamulatos erővel és sikerrel előmozdítsa. S kérdem, megakadályozott e bennünket az egyes egyházkerületeknek mondhatni csaknem abszolút önállósága abban, hogy ne egyesüljünk, ha szükség volt rea, a közös védelemre s a közös munkára. Ki ne tudná, hogy az egyházkerületek által alkotott egyetemes tanügyi bizottmány mily erélylyel és szorgalommal működött egyáltalában, miként különösen a népuvelés és népoktatás ügyében, s akkor, midőn még az államkormány és a törvényhozás ezekkel távolról sem foglalkoztak. De amint mondám, most nem arról van szó, hanem arról, nem látja-e szükségét a t. zsinat, hogy a zsinati törvények egyáltalán alkotmányi, miként iskolai része együttessen újra felterjesztessenek a kormányhoz, azon kérséssel, hogy azoknak megerősítését eszközölje. — Mi ezt kérjük azon határozati javaslatunkban, melyet a bizottság többségének határozati javaslatával szemben beirtesztottunk. Kövesstik azon eljárát, amelyre gróf Lonyai Menyhért főgondnok ur mutatott, midőn a régi országgyűlési gyakorlaton hivatkozott. Például a vallás ügyében üzenet üzenetet váltott s csak miután minden kísérlet kimentettek, akkor tették le az ügyet Bóthy Ödönnek amaz emlékezetes szavaival: „A leányzó nem halt meg, csak alszik!”

Ajánlom az általunk benyújtott határozati javaslatot elfogadás végett.

— A 3. ik §-ra vonatkozólag még egy jeles beszédre kell megemlékeznünk a tegnapi tárgyalás folyamán, a következőkben.

Lukács Ödön: A küldöttségi munkálat a 3-dik §-ra vonatkozólag nem elégti ki, nem nyugtatja meg. A szavazás megejtett, a kisebbség javaslata megbukott; igyekezik magát e tekintetben megnyugtani, de aggodalmi nem oszlanak. Az a kéresem van a zsinathoz, hogy ha már a kisebbség megszavaztatott, igyekezzenek a § usná megnyugtani a kisebbséget, a zsinatigokat, az egyetemes egyház közvéleményét, mert több oldalról nyert értesítések alapján biztosan állíthatja, hogy a közönség kinos izgatottsággal várja ezen fontos elvi kérdés eldöntését. Hiszen ha a magas kormány annyira szeret bennünket, hogy mint Sziládi János tegnap mondotta, még fegyverünket is kölcsön kéri, mi hát annak magyarázata, hogy még sem akarja megadni teljes epségében nekünk azt a jogot, amit számunkra az ösök vére árán kivívott békekötések alapján nyugvó törvény biztosít.

Előtte ugylátszik, hogy az idők szelleme nagyon megváltozott, meg különösen a legközelebbi zsinat óta is. Hiszen az önkormányzat még mindig olyan erős szikla várnak tekintetett, melyben bátran megvouihattunk a viharok és megtámadások elől, s nem azért vonult oda az egyház, hogy ott a sötétség bálványainak áldozzék, hanem hogy a lelkiismeret, sőt alkotmányos szabadság és felvilágosodás szövéteket asztalra tegyék, hogy fénylők mindeneknek, akik a házban vagy házban kívül vannak. Báró Vay Béla az egyházat egy magasban álló erős előfához hasonlítja, mely még mindenkor kiállotta az erős küzdelmeket, de kérdi: mi ennek oka? az, hogy megvöltak erős gyökerei, ha ezeket elmetssük, össze fog a dőlni. Engedtessek meg neki is hasonlatlan élni. Ő az önkormányzatot egy hajóhoz hasonlítja, melynek iobogója ama jelmondat volt felírva: „jam alios ventos vidimus.” Az abban örzött kincseket a kormányosok még sohase súlyesztették a tengerbe, azt mondták: „mi meghalhatunk de az egyház élni fog örökké!” És most mikor nincs szélvész, nincs vihar, most mikor egy szellő se mozdul a házban, most tárjuk fel az erős vár kapuját? Most vigyük be a falovat, melyben nem tudjuk mi van, mint a trojaiak? Most adjuk oda a fegyvert? Hatha majd szükség lesz rea, lesz-e elegendő ereje Szilády-nak vissza venni azt?

De még más indok is vezérli, hogy a küldöttségi javaslat ellen szavazzon. Kéri, hogy előadásat lelkiismeretből szarmazottanak vegyék, ne keressenek titkos intenciót.

1790/1-ik törvényben foglalt fő felügyeleti jogot tulajdonosan kiterjesztetnek találja a leiratban, ez az mi aggodalommal tölti. Ott kivan mondva a felség megerősítési joga, de az seholsem mondatik, hogy a felügyeleti jog egyszerűen indítványozási jog is volna, s ime a leirat teli van indítvánnyal. Mi következik ebből? Az hogy még ma indítványoznak, holnap már, vagy a jövőben, lehet nem mondja, hogy biztosan úgy is lesz, de lehet, hogy diktálni fognak.

Ismételi, nem vonja kétségbe a kormány jószándékát, de ha mégis felgondolja, hogy mult év október havában csakélyességét kivéve a ref. egyház legjelesebb férfiai gyűltek is össze, hogy az ország törvényei sérelme nélkül ügyeiket rendezik: nem fojthatja el csodálkozását a fellett, hogy a kormány oly tanácsot adott a koronának, mely meg kevesebb eredményeket hoz létre, mint a minők között eddig mozogtunk.

A zsinat ülése.

— szept. 15. d. e.

Általános vita befejezte és a tegnapi kezdött szavazás megtörténte után, megkezdődött a részletes tárgyalás, s felvitatott a bizottság többségének szövegjeze szerint az alkotmányos szervezet 3 §-a mely következőleg hangzik:

„A ref. egyház alsó és felső iskolái, mint a vallás szabad gyakorlatának jogával lényeges kapcsolatban álló intézmények, s az egyház önfentartásának eszközei, az 1790/1. XXVI. t. cikknek, mint alaptörvénynek értelmében — az alkotmányos uton létre jött hazai törvények intézkedési epségben tartásával — min-

denestől az egyház testéhez tartoznak az egyházi hatóságok alatt állanak.”

Az ezen szakasz feletti vitával megkezdődött az iskolai önkormányzatunkra függ iskolai önkormányzatunknak vagy nem maradása. Legelsőbbben Lonyai M. ajánlotta szövegnek teljes elfogadását. Szerinte csak a vallásbani oktatás lehetetlen, a többi nem. A protestánsok nem a betű, de a szellem mentette meg.

Pap Gábor püspök a harmadik szakaszban nem lát jog feladást, de mire a Kiss Albert által tegnap rajzolt aggodalmakot ő benne azon körülmény is föltámaszt mert népuvelésünkről törvény által gondoskodva nincs, és mert felsőbb művelésünk e miatt egyháznak felhatalmazása csaknem teljesen más kezekbe átrugott van. ő ezt tekintve s főleg alkotmányunk mielőbbi szentesítését megnyerni akarva azon módosítással fogadja el a szöveget, hogy abból s a — és az szöveke kihagyassék.

Kiss Albert kiemeli e §-nagy bonterejét s hangoztatja, hogy addig pozitív törvényeken állottunk, minők az 1790/1. és 1844-iki országos törvények által elismert bécsi és linzi békekötés és iskolai ügyben főleg a 90/1 t. cz. melynek értelmében a mostani leirat is elismeri. Egyházzunk ezen pozitív törvények teréről még az az 1848-iki kormány és törvényhozás kedvéért sem lépett le, pedig az az egyetemes joguságot tényleg akarta átvenni a mostani kormánnyal szemközt, mely csak rész el jogot, de nem ad semmit; arról lépés még inkább nem lehet. S valójában csak elv vezette az egyház kerületeket a püspökök és főgondnokok mult évi értekezletét s legközelebb zsinati világi előbőkötés Vay M.-et, mikor iskola ügyünkről a képviselőház előtt ünnepélyesen nyilatkoztak. Példával bizonyít. A tisztán inenni egyh. kerületeket „hogy eddigi állás pontunkra a gyakorlati által elég világozan környezetelt jogainkról mind addig le nem mondtunk, míg a különböző vallás felekezetekre tartozó jogviszonyok törvényesültek, nem rendeztetnek, s az ide tartozó nagy kérdések el nem döntetnek. A főgondnokok és szuperintendensek Budapeston 1880. apr. 16. tartott értekezlete a képviselőházhoz beadott kérvényében kimondta hogy az állam főfelügyeleti jogának egykoriása egyházzunk törvényes önkormányzatának veszélyes megsértése nélkül terjedhet ki egyébre mint örökösre, s azt, hogy iskoláinkban az oktatás megállapított rendje az 1790/1 t. cz. szerint megtartatik e?” Legközelebről Vay y Miklós és Radván szki Antal két prot. egyház egyetemének nevében jelentették ugyancsak a képviselőház tanügyi bizottsága előtt, miszerint „mind hitvallásu evangélicusoknak a tanügyi terén, teljes és tökéletes autonomia, az semmi feltételhez nem kötött szabadság, van biztosítva, azért minden oly intézkedéseket, melyek ezen elvi állásponttal ellenkező alapon nyugszanak a magyarországi helvét és ágostai hitv. ev. egyházat mindenkor elleneztek s elleneznek, és megnyugvással fogaduiok nem lehet; külszóló miként lehet ez ünnepélyes nyilatkozatokkal megegyeztetni a kormány kívánalmának vagyis a Lonyai indítványának elfogadását? s szabad e egyházi kerületeinket, püspökeinket, főgondnokokat s velők önmagunkat compromittálni? Ő azt hiszi nem, s mert azt tenni nem akarja, nem fogadja el a bizottsági javaslatot s nem találja kielégítőnek a Pap Gábor módosítványát mint a mely az állam és egyház közt leendő reménytelen perlekedésre adna okot, hanem benyújtja s elfogadtni kéri következő indítványát: „a 3-ik §-ból következő szavak: az alkotmányos uton létre jött hazai törvények intézkedési epségben tartásával — hagyassanak ki.”

Br. Vay Béla óriási tölgyhöz hasonlítja az egyházat mely sziklatetőn állva veszt s vihart megszokott, ezért nem tartja azt s elfogadja a bizottsági javaslatot.

Lukács Ödön.

Mezei Albert Kis Albertnek feleli, hogy ha küzdelem lenne is állam és egyház közt a korszellem lesz a bíró; mi dolgozzunk a jelennek — jövőt hagyjuk a jövőnek; partolja Papp Gábort.

Révész Bálint fájálja ugyan, hogy minket és iskoláinkat egy kategóriába tartja a kormány a magán társulatokkal sőt magánosokkal, és az azok által fenntartott iskolákkal. Kiss Albert indítványával szembezt megjegyzi, hogy ő a 3. ik §-ból az 1790/1 t. cz.-re hivatkozást kihagyva nem engedi (mindenfélő közbe kiállítás nem is indítványozta azt!) s hosszas folyton tartó zaj között a multbani szavazás vedéseire és küzdelmeire hivatkozva

1790/1 t. cz. kibog Végre L u k á c s Ö d ö n ha a kormány elak reinket mi nem adj ezel küzdünk és Gábor módosítvány

Szept. 15.

Szász Dor indítványa két kicsi lentőségteles. Volt kis szöveke felett k zsinat. A most javamost is komoly jele Első mert a történe nek ily deklarató, értelmű szöveget mi koronás király nem hogy sanctionáljon. leiratot.

Kiss Áron. A tok 3 ik §-ának e „A reformált egyház mint a vallás szabad val lényeges kapcsol nyek s az egyház zsi, mindenesel az toznak s az egyházi nak” korrektt, jogián és így reánk nézve t ban ez a miniszternek kormányzatában fesz tünik ki belőle mi é mi határok közt m „mindenesel az egy nem akarjuk-e ezzel talomnak a törvény gát? ezért fejezte kívánta a „mindenes „a hazai törvények iu ben tartásával” szava hát mi, melyen tiszté jät iskoláinknak egy az 1790/1. 26-dik t. szük; s tegyük csupa denestől szöveke elbe: len hazai törvény, m egyházhöz tartozasat csen. Ez az a mi kis a melyen e tekintetb ha kell megis hatunk is többet kívánunk t oda helyesen mast, mert azok azon sze fogva ez egyetlen al cz. is bírjuk. De ez vári mondá, mar szü manyaink a 1790/1 t. vannak szorítva. Teg déköt a szövegbe, az hányt is, mert hiszen házunknak, hanem a ink körüli joga is ki vényt még a jelen le Mi, melyen tisztelt z itten egybegyűlve, ho ha nem szélesbíthetjü suk. Hát miért akarn sára még nem is léte tatni? Hiszen az ezu nyek, ha reánk nézve természetesen örömm ha pedig iskoláinkho bitának: jó lesz ha tünk e töltünk el nem alaptörvényünkre, az Mondják sokan, hogy ni, hogy a kultur, a felekezeti oktatás ügy nem fog. Lehet! ha vább tarthatnak mint tanitást az egyház me most a jelenben élők mindnyájan meghalun gunk, hogy megtartu mig végóránk nem üt e jogunk elenyészésé zük iskolágyűnkent n

En kérem a mé hogy mint a köztünk fiak magok is először csak ezt a „mindenes 1790/1-dik évi 26 dik mében.”

Jenei Viktor. hogy e zsinat világi t annyira az egyház m pontjából fogják fel. szó, a lelkészekre biz jához hozzá szöll.

A 90/1-diki t. c. dó törvényeket nem ott lenne a censura i törvény közt semmi különbség nincs. A hogy az állam hatalm pontjából mondjuk k azt. Ő szerinte a t ereje van, ő nem hi a leirat kívánalmának nyival inkább csudá hozó testület egy tagj tőle, hogy ha ők vol

nestől az egyház testéhez tartoznak a egyházi baróságok alatt állanak. Az ezen szakasz feletti vitával megindított az iskolai önkormányzatunkról az az esete, melynek kimeneteléről az iskolai önkormányzatunknak egy nem maradása. Legelőször Lónyai ajánlotta szövegnek teljes elfogadását, érintve csak a vallásbani oktatás sértését, a többi nem. A protestánsok nem a betű, de a szellem mentette meg. Papp Gábor püspök a harmadik szakaszban nem lát jog feladatát, de mivel a K. Albert által tegnap rajzolt aggodalmakat ő benne azon körülmény is fokozza, hogy a névelésünkről törvény által gondoskodva nincs, és mert felsőbb névelés, és miatt egyháziunk felhatalmától nem teljesen más kezébe át ragadva, az ezt tekintve s főleg alkotmányunk többi szentesítését megnyerni óhajtván a módosítással fogadja el a szöveget, a többi s a — és az szócsekk ki-
Kiss Albert kiemeli e § nagy hordereket s hangzatosait, hogy addig pozitív törvények alattunk, minők az 1790/1. évi 244. évi országos törvények által el-
adott bécsi békekötés és iskolai törvények a 90. t. c. melynek értelmében a mostani leirat is elismeri. Egyházi ezen pozitív törvények teréről meg-
1844-1848. kormány és törvényhozás előtt sem lépett le, pedig az az egyen-
ságot tényleg akarta átvenni a most-
kormányzat szemközti, mely csak vesz-
tett, de nem ad semmit; arról lépni
munkabb nem lehet. S valójában ezen
ezerte az egyház kerületeket a püspök-
és főgondnokok mult évi értekezle-
legközelebbi zsinat világi elnökök br.
M. et. mikor iskola ügyünkről a kép-
vez előt tünneplésen nyilatkoztak.
vala bizonyít. A tisztán inneni egyh. ker-
entette hogy eddigi állás pontokról
akoriat által elég világosan körvona-
jogainkról mind addig le nem mond-
k. míg a különböző vallás felekezle-
törzsoz jogviszonyok törvényszerűleg
rendeztetnek, s az ide tartozó nagy
ések el nem döntetnek. A főgondno-
és szuperintendensek Budapest 1880
16. tartott értekezlete a képviselő-
szad beadott kérvényben kimondta
az állam főfelügyeleti jogának gya-
sa egyházi törvényes önkormány-
nak veszélyes megsértése nélkül nem
let ki egyebre mint örködésre a fe-
hogy iskoláinkban az oktatásnak
áspitott rendje az 1790. t. c. szö-
megtartatik e? Legközelebből báró
Miklós és Radvánszki Antal a
rot. egyház egyetemének nevében ki-
ettek ugyancsak a képviselőház tan-
bizottsága előtt, miszerint „mind két
ásu evangélicusoknak a tanügy te-
és tökéletes autonómia, azaz
feltételhez nem kötött szabadság
biztosítva, azért minden oly intézke-
et, melyek ezen elvi állással ellenté-
et alapon nyugszanak a magyaror-
belvet és agostai hitr. ev. egyházak
nkor eleneznek s elleneznek, és a
nyvással fogadók nem lehet; kétü
miként lehet ez ünneplés nyilat-
skat meggyeztetni a kormány ki-
ának vagyis a Lónyai inditvá-
s elfogadását? s szabad e egyház-
teljesít, püspökeinket, főgondnokain-
veleik önmagunkat compromittálni?
hisz nem s mert azt tenni nem
nem fogadja el a bizottsági javas-
nem találja kielégítőnek a Papp
módosítványát mint a mely az ál-
egyház közt leendő reménytelen
desre adna okot, hanem benyújtja
adattal kéri következő inditványát:
S-ból következő szavak: az alkot-
m. uton létre jött hazai törvények
desei épségben tartásával — ha-
nak ki.
r. Vay Béla óriási tölgéből hason-
egyházat mely sziklatetón állva
vissart megszokott, ezért nem teltü
fogadja a bizottsági javaslatot.
Lukacs Ödön.
zei Albert Kis Albertnek fe-
gy ha küzdelem lenne is állam és
közti a korszallem lesz a bíró; mi-
unk a jelenek — jövőt hajjúk
ek; pártolja Papp Gábor.
év es z Báint fajlaja ugyan, hogy
és iskoláinkat egy kategóriába teltü
any a magán tarsulatokkal söt ma-
ka, és az azok által fentartott íze-
al. Kis Albert inditványával szem-
megjegyzti, hogy ő a 3 ik §-ból az
k. t. c. re bivatkozást kihagyja
gedi (mindenfélő közbe kiáltást
inditványozta azt!) s bosszas é-
tartó zaj között a multbani szre-
re és küzdelmeire bivatkozva s

1790/1. t. c. kihagyása ellen polemizál. Végre Lu k á c s Ödönnek megjegyzi, hogy ha a kormány elakarna is venni feyve-
reinket mi nem adjuk, itt az 1790/1. t. c. z.
ezzel küzdünk és győzünk; pártolja Papp
Gábor módosítványát.
Szept. 15. d. u. 5. óra.
Szász Domokos. Papp Gábor
inditványa két kicsiny betű, az az de je-
lentőségteljes. Volt idő, mikor szintén egy
kis szócsekk felett küzdött egy keresztény
zsinat. A most javasolt két betű kihagyása
most is komoly jelentésű. Két indoka van.
Első mert a történeti valósággal ellenkez-
nek ily deklaráció, mert másodszor az ily
értelmi szöveget mint Papp Gábor ajánl a
koronás király nem lehet oly helyzetben,
hogy sanctioaljjon. Elfogadja a miniszteri
leiratot.
Kiss Áron. Az „általános határozat-
ok” 3 ik §-ának ezen eredeti szövege:
„A reformált egyház alsó és felső iskolái,
mint a vallás szabad gyakorlatának jogá-
val lényeges kapcsolatban álló intézmé-
nyek s az egyház önfentartásának eszkö-
zei, mindenestül az egyház testéhez tar-
toznak s az egyházi baróságok alatt álla-
nak korrek, jogilag igaz, tényleg való-
és így reánk nézve teljesen kielégítő. Azon-
ban ez a miniszternek nem tetszett, mert
kormányzatában feszélyezi őt, s mert nem
tűnik ki belőle mi értelemben vesszük és
mi határok közt mondjuk mi ezt, hogy
„mindenestül az egyházhoz tartoznak”; s
nem akarjuk-e ezzel mellőzni az államba-
talomnak a törvényhozásnál megillető jo-
gát? ezért fejezte ki nemtetszését, ezért
kivánta a „mindenestül” szó elbete-
tét, a hazai törvények intézkedéseinek épség-
ben tartásával” szavakat. Mondjuk meg
hát mi, melyen tisztelt zsinat, hogy mi sa-
ját iskoláinknak egyházunkhoz tartozását
az 1790/1. 26. dik t. c. értelmében vessz-
szük, s tegyük csupán e szavakat a min-
denestül szó elbete: mert ez az az egyet-
len hazai törvény, mely iskoláinknak az
egyházhoz tartozását kifejezi, és több nin-
csen. Ez az a mi kis tereunumunk, telünk,
ha melyen e tekintetben állunk, s a melyen
ha kell megis halunk. És ha még e mellé
is többet kívánunk toldani, nem tebetünk
oda helyesen mást, mint a békekötéseket,
mert azok azon szerződés, melyeknél
fogva ez egyetlen alapot az 1790/1. 26. t.
c. is bírjuk. De ez is, mint Dr. Kolozs-
vári mondá, mar szükségtelen, mert vi-
mányaink a 1790/1. t. c. zen már meg-
vannak szorítva. Tegyük hát csak e zára-
deket a szövegbe, az kielégítheti a kor-
mányt is, mert hiszen abban nem csak egy-
házunknak, hanem a fejedelemlnek iskola-
ink körüli joga is kivan fejezve es e tör-
vényt még a jelen leirat is hangsúlyozza.
Mi, melyen tisztelt zsinat, azért vagyunk
ittén egybegyűlve, hogy egyháziunk jogát
ha nem szélesíthetjük legalább szilárdít-
suk. Hat miért akarunk azok korlátozá-
sára még nem is létező kapesokat beig-
tatni? Hiszen az ezután alkotandó törvé-
nyek, ha reánk nézve kedvezőbbek lesznek,
természetesen örömmel hódolunk azoknak,
ha pedig iskoláinkhoz való jogainkat sor-
bitának: jó lesz ha legalább hivatkozha-
tunk e fölünk el nem vitatható egyetlen
alaptörvényünkre, az 1790/1. 26. t. cikkre.
Mondják sokan, hogy ennek el kell enyész-
ni, hogy a kultur, a jogállam eszméivel e
felekezeti oktatás úgy együtt magálhatni
nem fog. Lehet! ha ez államtheoriák to-
vább tarthatnak mint a Jézus szava, ki a
tanítást az egyház megalapítóira bizta! De
most a jelenben élünk, és tudjuk bar, hogy
mindnyájan meghalunk, mégis köteleas-
günk, hogy megtartsuk, védjük az életet,
míg végörünk nem üt. Ne emlegessük azért
e jogunk elenyészését, hanem védelmez-
zük iskoláinkat mindaddig míg lehet.
Ez kérem a melyen tisztelt zsinatot,
hogy mint a köztünk levő jeles államfé-
riak magok is először ajánlották, igtassuk
csak ezt a „mindenestül” szó elbete „az
1790/1. dik évi 26. dik törvényezik érte-
lémében.”
Jenei Viktor. Tiltakozik az ellen,
hogy e zsinat világi tagjai a kérdést nem
annyira az egyház mint az állam szem-
pontjából fogják fel. Ha dogmától volna
szó, a lelkesekre bizná de így mint szak-
jához hozzá szől.
A 90/1. diki t. c. értelmében hozan-
dó törvényeket nem kívánja mert abban
ott lenne a censura is. Az alap és más
törvény közt semmi forma tekintetbeni
külömbég nincs. A leirat azt követeli
hogy az állam hatalmának fentartása szem-
pontjából mondjuk ki miként biztosítjuk
azt. Ő szerinte a törvénynek kötelező
ereje van, ő nem hitte hogy itt valaki
a leirat kívánalmának ellentmondjon any-
nyival inkább csudáita, mert a törvény-
hozó testület egy tagja mondta, azt kér-
dö, hogy ha ők volnának több tagban

az általuk hozott törvény ellen is ily bi-
zalmatlan volna. Ha rossz törvény hozat-
nék mit tenénk ellene? Küzdenék.
Tehát ő a Kiss Albert javaslatában sem
mi biztosítékot nem lel, nagyobb talál
a kormány leirata mellett a kor szelle-
mében. A régi gyepű az alkotmány, s en-
nek biztosítására elfogadja a bizottsági ja-
vaslatát.
Szász Béla a pozsonyi tót de-
ákok ügyében eljárás a kormánynak ő
helyesli. Ő azon csudálkozik hogy a kál-
vinista zsinaton a Concordatum elmélete
hirdették. Ha most a törvényhozás kebe-
lén kívül álló tényezővel mivelünk ő Fel-
sége Concordatumot kötne, elvárna az
itt levő képviselőktől hogy megkérdejk a
miniszterrel: hogy mertel te Concordatu-
mot kötni? de hát ők meg nem kérdenék
megkérdezi gr. Apponyi Albert.
Mondattanilag megjegyzi, hogy ő csak
az eredeti fogalmazásban látja azt, azonban
elfogadja a bizottsági javaslatot.
Szept. 16. d. e. 10 órakor.
Kiss Albert: m. t. Zsinat! Elérkez-
tünk a válpontoz, e zsinat alkotásai közt
a legnevezetesebb, de egyszersmind leg-
nehezebb aktióhoz. Az előttünk fekvő 3
inditvány közül mikor ő a magáét be-
nyújtotta, indokolásában egyházi életünk
terén történeti mozzanatok hivatkozva,
bebonyosította, hogy a kormány leirata-
ban kivánt betételeink, vagy a mi arról
egyre megy a bizottsági többség javasla-
tának elfogadása, mily határozott ellen-
tétben áll azon állásponttal, melyet iskola
ügyünk terén, úgy az egyházi kerületi és
conventi határozatok, mint a püspöki és
főgondnoki kar, s majd az egyetemes egy-
ház nevében, zsinatunknak m. t. mélt.
előnk. éppen maga a törvényhozás előtt
kifejezte. Kiemelte ugyan akkor, hogy ő,
azon álláspontot, úgy az országos törvé-
nyekkel, mint a gyakorlattal megegyező-
nek, s így a jogos és igazságosnak tartja
melytől ha mi multunkhoz következetesek
akarunk maradni, a jövőben sem térhe-
tünk el, kérte mely tisztelttel kérte az
ellen veleményűeket, hogy mutassák ki,
hogy ha mi a kormány kívánalmát telje-
sítjük, vagy is a bizottsági többség szö-
vegezését elfogadva a jog fentartás teré-
ről lelépünk, hogy leszünk következetesek
eddigi követett eljárásunkhoz, az egyház
kerületek, és convent határozataihoz a püs-
pöki és főgondnoki kar, és közelebből a
mélt. előnkünk által tett ünneplés nyilat-
kozathoz, mert ő megvallja, hogy azon
határozatokat és nyilatkozatokat, komoly el-
határozás ünneplés nyilatkozatainak tartja
oly ünneplés nyilatkozatoknak, melyek az
ország előtt tétetven, azokkal ellentétes állás-
pontot ma el nem foglalhatunk, ha csak mul-
tunkat megtagadnánk, egyházkerületünk és
conventünk határozatait lerombolni, s ne-
vünkben nyilatkozó főgondnokainkat, püspö-
keinket is közelebből a zsinat mélt. előnkét
desaválálni nem akarjuk. Kérte, tisztelttel
kérte az ellenveleményűeket, mutassák ki,
hogy ily helyzetben következetlenség vádja
nékül, miként lehet a kormány kívánalmát
teljesíteni, vagy is a bizottság több-
ségének javaslatát elfogadni?
Kérem kötelességévé tette s figye-
lemmel is hallgatta végig az illető t. szö-
vegeket, de fájdalommal kell constatálni,
hogy kérdésére egyetlen szó feleletet sem
nyert, s így azokat miket állított, fent
kelt tartania mint feltétlenül igazakat. Már
pedig ha több indok nem volna is, ő
ezen egyet oly fontosnak tartja, hogy bár-
hinek elhatározására annak döntő befolyá-
ssal kelletik birni, mert nem képzeltet
e t. zsinatnak olyan tagját, ki egyházi
főhatóságainkat azok hivatalos végzéseinek
és ünneplés nyilatkozatainak desaválála-
sa által, az egész ország, tehát más fele-
kezetek előtt is compromittálni akarná.
Beöthy Zsigmond ő méltósága, hogy
ha a bizottsági többség javaslatát pártolta,
mégis beösmerte nyíltan ezen aggasztó
helyzettünk midőn azt mondá, miszerint
ő nem csudálkozik a feliratot ellenkezők
aggodalmán, azt ő is esztja mert van tör-
ténelmi multja. Megtámadták álláspontun-
kát, s határozottan a kormány kívánalmá-
nak védelmére kelték, Szász Domokos
Parády Kálmán, Jenei Viktor, Szász Béla
urak, mindannyian erdélyiek, s mindnyá-
an a korona jogainak, évatosan fejezve
ki magamat, helyes és a mostani helyzet-
ben, tulloyalis védelmére kelték, s határo-
zottan az állam érdekeit tartották szem előtt,
felede, hogy azon jog-állam, melynek vé-
delmére kelték, ma tényleg nem létezik,
feledeve hogy a tényleg létező állam és
egyházunk közti jog viszonyoknak, az a jog-
állam első kívánalma vagyis a tényleges
joggyenylőség szerinti rendezés és megol-
dása csak a kegyes kívánalmak régiójában
áll. Nem akar sérteni, el ősméri más te-

kitetben jeles szónoklataikat, — ed
ittent tartott egyház jogtani értekezésük
s kifejtett nézetük úgy tűnik fel előtte,
mint egyik „erdélyi specialitás”? Rész-
letes száfoltatba nem bocsátkozna, de Szász
Béla t. képviselő ur szőlő felé fordulva, s
ez által külön, hozzá egy kérdést intézett,
melyre ő nem úgy, mint neki Szász Béla,
felelni kötelességnek érezi. Azt kérde-
vezetesen, hogy „ha e kálvinista zsinaton
a konkordatum elmélete hirdették, s en-
nek folytán ha most mivelünk, mint a tör-
vényhozás keretén kívül álló tényezővel ő
felsége concordatumot kötne, nem interpel-
lálnám-e őfelsége felelős kormányát? s nem
kérdenek-e meg az itten levő országos kép-
viselők, hogy mertel te kormány koncór-
datumot kötni? ha ők meg nem kérdenék,
meg kérdené gr. Apponyi Albert.”
E kérdésre ő határozottan azt felelé,
hogy igen is, ha a kormány velünk vagy
bárkivel concordatumot kötne, ő nem csak
interpellálna, hanem tőle telhetőleg meg is
támadná. De hiszen a kormányval és a
vele egy nézetben levők nem is akarunk
concordatumot kötni. Ha e zsinaton con-
cordatum kötésről szó lehet, akkor éppen
Szász Béla ur és elvtársai azok, kik ily
concordatum létrehozásán köztudomás szel-
lent küldötök és táviratok utján alkudozva
fáradoznak.
Mi t. Szász Béla ur, ekként nem
egyezkedünk, mi szerintünk az, a mit ők
betétni akarnak „conditio sine qua non”
lesz, mihelyt az az állam jog állam-
lesz, de addig biztosítékainkról le nem
mondhatunk. Az állam az erősebb, ő te-
gye meg a jogállammá létnék első lépé-
sét, valósítsa meg ténylegesen az egyen-
lőséget, akkor letezik fegyverük, de
addig védekeznünk kell, mert államkermá-
nyunk tényei azt bizonyítják, hogy a jog-
állam hangzosa ezime alatt célja nem
más, mint centralizálni, azaz kezében, min-
den hatalmat összpontosítani, mert ő ezen
centralizációt nem csak egyháziunk, hanem
főleg szerzetit hazánkra nézve is veszély-
esnek tapasztalja, ez a másik indoka,
a miért el nem fogadja gr. Lónyai in-
ditványát. Megjegyzti, hogy Szász Béla-
nak azon állítása, hogy gr. Apponyi Albert
majd fogna interpellálni, ő nem tudja,
hogy igaz e vagy nem, de azt tudja, hogy
ittén jelen nem levőről ilyet állítani leg-
alább is nem méltányos, azért azt vissza-
utasítja.
De nem fogadhatja el a főt. Papp
Gábor ur módosítását vagyis a vonal és
az szócsekkán kihagyását sem, részint
azért, mert amint azt Kovács Ödön t. kép-
viselő ur kifejtette, mondattanilag éppen
ellenkező érteimet adna a szövegezésnek,
mint amit mi adni akarunk; részint azért,
mert az egyház és állam közötti minden
remény nélküli küzdelemnek vetné meg
kezdetét. Ő azok részére, akik concordatu-
mumot akarnak kötni elfogadhatóknak
tartja a bizottsági javaslat szövegezését,
mert ha azt beigtatják, tanügyi önállósá-
gunk ugyan elvész, de megmenekülünk
egy meddő küzdelemtől, míg ha a főt.
Papp Gábor ur módosítványa fogadtatnék
el azzal kezdetet veendi az állam és egy-
ház közti egy oly küzdelem, amelyből
győzelmes kiszabadulásra még csak remé-
nyünk sem lehet.
Többen tiltakoztak szőlők közül az
ellen, hogy itten őket jogfeladással vádol-
ják. Szőlő ezt idáig nem tette, de most
natarozottan kijelenti, hogyha a kormány
által javasolt közbetett mondat, Gr. Lón-
yai inditványa elfogadtatván, a szövegbe
betétnék: még az az szócsekkán kihagyá-
sával is: akkor a kik ezt elfogadják, egy-
szersmind felelőssé teszik a kormányt arra,
hogy iskolai önkormányzatunkat akkor és
oly mérvben vegye el, a mikor és a mily
mérvben nekie tetszik. Már pedig szerinte
a kettő végeredményében egy és ugyanaz.
Hegedűs László módosítványát
helyesli s kéri annak az ő inditványajj
együtttes elfogadását. Most Gr. Lónyai áll fel.
Gr. Lónyai: Örömmel tapasztalta,
hogy mindeddig figyelmeztetek reá. Kéri
azt most is. Kijelenti, hogy nem ellenzi a
javaslat módosítását, csak történjék az
alapsan. Az iskolai jogok védelmében ott
voltak ők 1848-ban, a Bach korszakban.
Ott voltak azóta, s ott lesznek ezután is.
Kiss Albert hivatkozott a multakra, ő is,
de kijelenti, hogy míg alkotmányos tör-
vényhozás lesz, és annak feje lesz ő Fel-
sége a koronás király, ő annak engedel-
meskedik. De szőlő a helyzetéhez. — Ő
lelkijörméssel foglalta el helyét, mert látta
e zsinaton azt a buzgótságot, fel tehát ne-
hogy annak alkotását, feltékenykedésből
megsemmisítse. Megvallja, hogy oly perc-
ben vagyunk, mikor aggodalmak támad-
hatnak sokunknál.
De mit tegyünk? Mondjuk azt, hogy
„non possumus”? mit ér ez a fejedelm

„non possumus”-ával szemben? Dilemában
vagyunk. Tiltakozik azon, Kiss Albert
által tett nyilatkozat ellen, hogy fogadják
el az ő inditványát. Az nem az ő inditványa,
hanem a bizottság többségé. Kijelenti,
hogy ha vég lesz valaha, és ő élni fog,
ottan leendő. Kéri az inditvány elfogadását.
Báró Vay Miklós. Az előnknek in-
ditványt tenni, s szólni nem szokás. Ő
magára nem szokott beszélni, van neki
mire mutatni. Felteszi é róla bárki, hogy
valaki mikor mint ő féllalban sirban van,
eltérjen a multól? Ily fontos kérdésben
hallgatni neki csak káros volna. Ő telje-
síti egyház iránti kötelességét. Lónyai
azt mondta, hogy a szavakhoz nem ra-
gaszkodik, ő tehát egy inditványt tesz, s
kéri annak felolvasását.
Jegyző olvassa az új inditványt.
Ezt követte Br. Vay Miklós, életo
végalkonyára hivatkozva, kéri, hogy ezen
inditvány, mely felett vitát kezdeni többé
ugy sem lehet, a zsinat tagjai által egy-
hangulag fogadtatnék el. (Nagy zaj. Felki-
áltások: „hiszen még meg se értettük!”
„Halljuk!” „Ez tühretlen!” „Szavazzunk!”
„Elfogadjuk!” „Tiltakozunk!” A nagy zaj-
ból e felkiáltások vezettek ki.) Hegedűs
László. (nagy zaj. „Eláll!” „Halljuk.”) Ő
az ily eljárás ellen tiltakozik. (Nagy zaj.
Szavazzunk!)

Gr. Lónyai: inditványomat ezen-
nel vissza veszem.
Papp Gábor inditványát szintén visz-
szaveszi. (Nagy zaj, felkiáltások: Szavaz-
zunk! „Ez már sok.” „Ez tühretlen.” Ál-
talanos ingerültség.)

Kun Bertalan: A tisztelet belső
nyilvánításával jelenti, hogy senki öszin-
tében s melegebben nem tiszteli elnök
ő nagyméltóságát, mint ő. és ha lehetne,
e pillanatban is felhívására az egész egy-
házkerület hódolatát tenné ő nagyméltó-
sága elébe, azáltal, hogy az ő inditványát
elfogadtatná az egész egyházkerületével
de ezt nem teheti. Tisztelete jeléül tehát
készebb elvonulni, mint magát veie el-
lentétbe tegye. Feláll s távozik!

Többen szólni akarnak. —
(Leirhatatlan ingerültség és zaj.)
A zaj csillapultá után elnök felteszi
a kérdést következőleg: „Elfogadja-e a
zsinat az általa benyújtott inditványt:
igen? vagy nem?” (Roppant zaj. Többen
a kérdés feltételéhez akarnak szólni, de
előnk a Kiss Albert által vissza nem
vont inditványunk önkényes mellőzésével
feltett kérdés mellett megmarad.) Jegyző
olvadni kezdi a zsinati tagok névsorát.
Ekkor több zsinati tag teremből távozik.
Caendessé lesz, s megkezdődik a szava-
zás, melynek eredménye összeszámláltat-
ván, kibírdettetik, hogy a javaslat 72 sza-
vazattal elfogadtatott. Nevszerinti szavazás
levén, jegyzőkönyvbe igtattatott, miszerint
igennek szavazott: 72, nemmel szavazott:
7, távol volt: 23. Nemmel szavaztak. —
Bencsik István, Benkő János, Kiss
Albert, Kovács Károly, Lükő Gáza,
Joó István, Vályi János.
A nemmel szavazók ekkor szintén
távoznak, a bent maradtak által a részle-
tes tárgyalás tovább folytatattik.

UJDONSÁGOK.

* A lelkesválasztás a belvárosi
ref. papságra holnap vasárnap lesz. Sza-
vazási hely a városház nagyterme.
* Joó István tanítóképződi tanár
urnak zsinati szép beszédét közelebb hoz-
zuk. —
* Balsors üldözi kirándulóinkat.
Valami nagy fergeteg utazik velők együtt
s nem tudnak menekülni előle. Tudó-
tónk ma 11 óra 10 perczkor Trieszből
sürgönyzi: „Valenczeből pénteken reggel
indulva, szombaton reggel érünk Trieszbe.
Hat órai ut helyett egy nap és egy éj-
szaka hánytá hajónkat ide-oda a bor-
zasztó vihar. Nagy rémület uralkodott az
utasok közt. Mindnyájan betegek voltunk.
Trieszből sokan Bécsbe mentek.
* Ujházi Anna asszony, ki a fővá-
rosban a francia és német nyelv tanítá-
sával sikeresen foglalkozott, városunkban
telepedett le legközelebb s a fenti nyel-
vekben oktatást szerény feltételek mellett
óhajt adni. Lakása: Széchenyi utca Adler-
féle ház. 1804. sz.
* A tiszta eszlári ügyről a fő-
gyészség, — mint a Pesti Napló írja, —
részletes jelentést készít s azt a minisz-
terelnöknek fogja benyújtani. Az igazság-
ügyminiszterhez a főgyészség már megtette
jelentéseit s azokból kitétnék, hogy az ügy
elintézése még néhány hetet igénybe fog
venni.

Szabó József,
felelős szerkesztő s kiadótulajdonos.

